

KÜLTÜRÜN METİNLER YOLUYLA AKTARIMI BAĞLAMINDA İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARININ YERİ

İbrahim YILDIRIM *

Özet: Bu çalışmanın amacı, ilköğretimin Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde, önemli bir kültür unsuru olan geleneksel çocuk oyunlarına ne ölçüde yer verildiğini tespit etmektir. Bu amaçla 2016-2017 yılında milli Eğitim bakanlığı tarafından kabul edilen ve okullarda okutulan dördüncü ve beşinci sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiştir. İnceleme ana metinler ve serbest okuma parçaları ile görseller üzerinden gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmiştir. 2018 yılında yapılan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Kitap yazarlarının çocukları milli bir kültür ile donatmaktan çok “etkinlik” zenginliği oluşturmak ve programın zorunlu kıldığı kazanımları vermeye çabaladıkları görülmektedir. Metni sadece bir araç olarak kabul edilmekte olup, metnin içeriği hususu yeterince önemsenmemektedir. Oyun çağında olan ve ancak oynayarak mutlu olabilecek bir kitleye hitap edildiği göz ardı edilmiştir. Bu şekilde çocuğun dünyasına doğrudan ulaşma fırsatı iyi kullanılmadığı gibi metinlerin kültür aktarıcılığı fonksiyonu görmezden gelinmiştir. Aradan geçen altı yıldan sonra yine Türkçe ders kitaplarında geleneksel oyunların ne derece yer bulduğu incelenmiş ve sürecin nasıl bir değişikliğe yol açtığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türkçe Eğitimi, Kültür Aktarımı, Çocuk Oyunu.*

Transfer Through Cultural Texts: The Place of Traditional Children's Games in Primary School Turkish Books

Abstract: The aim of this study is to determine the extent to which traditional children's plays, which are an important cultural element, are included in the texts of primary school Turkish textbooks. For this purpose, the third, fourth and fifth grade Turkish textbooks accepted by the Ministry of National Education in 2016-2017 and studied in the schools were examined. The examination was based on main texts and free reading pieces and visuals. The obtained data were evaluated in terms of quality and quantity. In this study conducted in 2018, the following results were obtained: It seems that book authors have been trying to create "activity" richness rather than equipping children with a national culture, and to give them the benefits that the program obligates. The text is regarded only as a means, and the content of the text is not sufficiently considered. It was ignored that it was addressed to a crowd in the game age who could only be happy with playing. In this way, the opportunity to directly reach the child's world has not been used well, and the text has come to ignore the cultural transfer function. After six years, it was examined to what extent traditional games were included in Turkish textbooks and what kind of change the process caused was evaluated.

Key Words: *Turkish Education, Cultural Transfer, Children's Play.*

Giriş

Eğitim-öğretimde en önemli kaynaklardan biri ders kitaplarıdır. Bu yönüyle eğitim-öğretimde amaçların, kazanımların gerçekleştirilmesinde en büyük görev ders kitaplarına düşmektedir. Türkçe dersi ders kitapları, Türkçe dersinin amaçları ile öğrenme alanları ve sınıflara göre kazanımların gerçekleştirilmesinde büyük bir görev üstlenmektedir. Ders kitabının büyük çoğunluğunu ise metinler veya okuma parçaları oluşturmaktadır. Bu anlamda çocuğun zihin, dil ve sosyal gelişimine uygun hazırlanmış metinler veya metin türleri oldukça önemlidir.

Türkçe derslerinde ana dile ilişkin temel becerilerin kazandırılması yanında, öğrencinin kültürel değerleri tanınması ve aktif bir uygulayıcısı olması amaçlanır. Ders kitaplarındaki metinler bu anlamda çok önemlidir. Metinler, öğrencilerin dil ve zihin gelişimlerine katkıda bulunmanın yanı sıra içeriklerinde taşıdıkları mesajlarla, kültürel çerçevenin oluşmasında da önemli rol üstlenmişlerdir. *Dil bir toplumun anlaşma vasıtası olduğu gibi aynı zamanda bir kültür taşıyıcısı ve kültür aktarıcısıdır* (Özbay, 2002: 115). Geçmiş yüzyıllardan günümüze kadar ulaşılmış Türkçe metinler incelendiğinde o dönemin örf, adet, gelenek, inançlarından, yeme- içme kültürüne, toplum yapısına, değer verdikleri kavramlara ve kültür değerlerine kadar birçok konu hakkında bilgi edinmek olasıdır. Kültürü dilin aynası gibi gören Aksan (1975: 430) şunları söylemektedir: “Bir dilin söz varlığının (kelime hazinesinin) incelenmesi, o dili konuşan toplumun maddi ve manevi kültürü üzerinde bize en inandırıcı tanıkları getirir. O ulusun yasayış biçimi, inançları, gelenekleri, toplumda önem verilen kavramlar ve tarih

* Azerbaycan Diller Üniversitesi, ibrahimyildirim2023@hotmail.com.

boyunca ortaya çıkan çeşitli değişmeler, giderek o toplumun birçok nitelikleri, söz varlığında kendini belli eder.”

Ders kitaplarında yer alacak metin türlerinin ve metinlerde dikkat edilmesi gereken özelliklerin neler olduğu, hangi temaların işlenmesi gerektiği Bakanlığın Türkçe öğretim programında belirtilmiştir. Bu amaçlarda insani, ahlaki, milli, manevi ve kültürel değerlerin Türk milletinin bireylerine aktarılmasının hedeflendiği görülmektedir. İlköğretim öğrencilerinin yaş aralığı 7 – 15 yaşlarıdır. Bu dönem çocuklarına birtakım kültür değerlerini tanıtmak ve bu değerleri içselleştirmesini sağlamak için en ideal dönemdir. Bu yaş dönemi öğrencileri, Piaget’in ortaya koyduğu bilişsel gelişim dönemleri ve özellikleri dikkate alındığında, “değer ve inanç sisteminin yapılandırıldığı” (Demircan, 2006: 69) bir dönem olduğu görülmektedir.

Ancak kitap yazarlığı bir ana meslek olarak görülmediği için herkes bu alanda iddialarda bulunabilmektedir. Ders kitapları yazarlığı genellikle önemsenmemiş hemen herkesin yapabileceği işlerden biri sayılmıştır.

1–5. sınıf Türkçe dersi ders programında (MEB, 2005:180–182) ders kitabını oluşturan tema ve metinler hakkında şu bilgilere yer verilmektedir: 2005 öğretim programında tematik yaklaşım gereği 1–5. sınıf Türkçe dersinde bir eğitim-öğretim yılı içerisinde ele alınacak tema sayısı sekiz olarak belirlenip, bu temaların dört tanesi zorunlu dört tanesi seçmeli olarak tespit edilmiştir. Her temada uç farklı türden; öyküleyici metin, bilgilendirici metin ve şiir olmak üzere beş metin işlenmesi ve bu metinlerden dördü ders kitabında, birisi de dinleme metni olarak öğretmen kılavuzunda yer alması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca programda temalar her sınıf düzeyinde farklı içerikte ele alınmalıdır. Her yazardan en fazla uç metin seçilmelidir. Seçilen metinlerde sadeleştirme, kısaltma ve düzenleme yapılabilir. Metin seçiminde kazanımların gerçekleştirilmesi göz önüne alınarak hareket edilmelidir.

6–8. sınıf Türkçe dersi ders programında ise ders kitabını oluşturan tema ve metinler hakkında şu bilgilere yer verilmektedir: Her sınıfta biri zorunlu Atatürkçülük teması olmak üzere altı ana tema ele alınır. Altıncı sınıfta “sevgi”, yedinci sınıfta “milli kültür”, sekizinci sınıfta “toplum hayatı” zorunlu ana temalardır. Ana temalar altında belirtilen alt temalar zenginleştirilebilir. Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalı, öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalı, dil, anlatım ve içerik açısından türünün güzel örneklerinden seçilmeli, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmeli, yazar ve şairlerin yalnızca edebi yönlerini ön plana çıkarmalı, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz (MEB, 2006:56)

Bu bilgilerde ders kitaplarındaki metinlerin nasıl hazırlanacağı, hangi kelime hazinesine göre metinlerin oluşturulacağı, milli kültür konusunda gösterilmesi gereken hassasiyet açık bir şekilde söylenmemektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, ders kitaplarını ya kendisi ya da farklı yayınevlerine hazırlatmaktadır; ancak metin türlerinin ve metinlerin seçiminde belirlediği ölçülerle genel çerçeveyi çizmektedir. Bu yönüyle ders kitaplarındaki metinlerin, metin türlerin secimi ve içeriklerinin belirlenmesi daha çok yazarların ve yayınevlerin inisiyatifine bırakılmaktadır. Yine bu metinlerde milli kültür unsurlarına ne kadar yer verileceği, hangi üniteye hangi metnin kullanılacağı yazara / yazarlara bırakılmaktadır. Ayrıca kitabın görselleri hususu da tamamen tasarımcı ve yazarın hayal gücüne, milli değerlere verdiği öneme ve yeteneklerine bırakılmıştır.

Bu bağlamda belirtmek gerekir ki daha çok özel yayınevleri tarafından hazırlanan ilk ve orta öğretim kitaplarının görselleri hazırlanırken hangi ölçütlerin esas alındığını, fotoğraf, resim, çizimlerin neye göre seçildiğini anlamak, doğrusu mümkün olmamaktadır. Bir özensizlik ve yetersizlik olduğu görülmektedir.

Türkçe dersi hem beceri hem de bilgi dersidir. Dört ana öğrenme alanı bulunmaktadır. Bunlar dinleme, okuma, konuşma ve yazmadır. Türkçe eğitiminin genel amacı, öğrencilerin okuyup dinlediklerini anlamaları ve düşündüklerini söz ve yazı ile anlatabilmeleridir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerin metin çözümlenmesi ve değerlendirilmesiyle geliştirilmesidir. Bu yönüyle metin türlerin secimi ve hazırlanması çok önemlidir. Bu metinler aynı zamanda çocuğun kültür coğrafyasının da sınırlarını oluşturmaktadır. Çocuğun kültürel kimliğe bürünmesi, onun ait kültürün değerlerini sezmesinde çok büyük öneme sahiptir. Sever (2006:11)'e göre Türkçe öğretiminde, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve dil aşamalarına uygun olarak seçilen nitelikli metinler, onların duygu ve düşünce eğitiminde önemli sorumluluklar üstlenir. "İlgi" terimi esas alındığında ve mesele "çocuk" ise elbette "oyun" bu metinlerin seçiminde göz ardı edilmemesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak metin türleri şöyle sıralanabilir: Özgeçmiş, mektup, telgraf, davetiye, tebrik, not metinleri, dilekçe, ilan, mülakat, rapor, karar, bildiri, fezleke, röportaj, tutanak, haber metinleri, makale, fıkra/köşe yazısı, deneme, portre, sohbet/söyleşi, eleştiri/tenkit, inceleme yazısı, anı/hatıra, günlük, gezi yazısı, şiir, roman, hikaye/öykü, destan, efsane, masal, fabl, tiyatro, senaryo, biyografi, otobiyografi, bibliyografya.

Çocuk edebiyatı ürünleri olarak sayılan metin türleri ise şunlardır: Masal, fabl, destan, efsane, hikaye, roman, biyografi, anı/hatıra, gezi yazısı, doğa ve fen olaylarını anlatan eserler, şiir ve tekerlemelerdir (Oğuzkan, 2000).

Türkçe dersi ders programında metin türlerinin dağılımı neye göre ve nasıl olmaktadır? Ders kitabının hazırlanmasında cevaplanması gereken önemli sorulardan biri de kırk çeşit metin türünden hangileri ders kitabında geçmelidir?

1-5. sınıf Türkçe dersi ders programında her temada uç farklı türden; öyküleyici metin, bilgilendirici metin ve şiirden olmak üzere beş metin işlenmesi gerektiği söylenmektedir. (MEB, 2006:57). Bununla birlikte programda neden bu türlerin seçildiği hakkında açıklama yapılmamaktadır.

İlk çocukluk döneminden itibaren çocukların zihin, dil, kişilik ve sosyal gelişiminde çocuk kitaplarının önemli bir görevi bulunmaktadır. Sever (2005:182)'e göre ana dili öğretimi, ilk öğretimin ilk yılından başlayarak daha çok seviyeye uygun edebi metinlerle (masal, şiir, hikaye vb.) gerçekleştirilir. Edebi metinler, kullanmalık metinler gibi, öğüt vermez. Çocuklara hayat ve insan gerçekliğinin sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış örneklerini sunar. Bu örneklerde ana dilinin yaratıcı gücü, anlatım inceliği ve kuralları, çocuk gerçekliğini kuşatan bir anlayışla sergilenir. Yine Sever (2003:3)'e göre edebiyat bize sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış bir yaşam sunar. Hayatımıza yeni anlamlar katar. İnsan ve hayat gerçekliğini sanatçı duyarlılığı ile kavramamıza, bu gerçekliğe sanatçının penceresinden bakmamıza imkan sağlar.

İlköğretim birinci kademe Türkçe dersi ders kitaplarında olaya dayalı veya öyküleyici metin türlerinin bilgilendirici metin türlerinden fazla kullanılması daha uygundur. Öyküleyici metin türlerinden -masal, fabl, hikaye, efsane, destan, roman, tiyatro, anı ve gezi yazısından- masal, fabl, hikaye, anı ve gezi yazısı metin türlerini kullanmak çocukların için daha etkili, zevkli ve heyecanlıdır. Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için masal, fabl, hikaye metin türünün daha çok üzerinde durulması gerekir. Özellikle masalın çocuklarda hayal ve duygu gücünü arttırdığı ve zenginleştirdiği, anadilin kavranması ve geliştirilmesinde büyük payı olduğu görüşünde uzmanlar birleşmektedir.

Cemiloğlu'na göre gelişim psikolojisi verileri çocuğun zihin gelişiminde soyut düşünmenin on bir yaş civarında başladığını göstermektedir. (2004:29-71)

Yeni programa göre hazırlanmış 1-8 sınıf Türkçe dersi ders kitaplarındaki metin türlerinin (tasnif edilmiş ve ayrı ayrı metin türleri) dağılımı sınıflara göre aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

1–8. sınıf Türkçe dersi ders kitaplarındaki tasnif edilmiş metin türlerinin dağılımı

Sınıflar	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	5. sınıf	6.sınıf	7. sınıf	8.sınıf
Metin Sayısı	36	40	40	40	40	24	24	30
Şiir	10	14	14	8	10	4	3	7
Öyküleyici metin	18	15	17	13	14	12	8	9
Bilgilendirici metin	8	11	9	19	16	8	13	14

Türkçe ders kitaplarında metin türleri ile ilgili yapılan bu değerlendirmelerden sonra geleneksel çocuk oyunlarının bu metinlerde ne oranda yer bulabildiği verilmektedir.

Değerlendirme MEB tarafından ders kitabı olarak basılan yahut özel yayınevleri tarafından basılan ve ders kitabı olarak okutulabileceği kabul edilen kitaplar üzerinden yapılmıştır. Kitaplarla ilgili künye bilgileri ayrıntılı olarak verilmiştir. Oyunların aktif olarak oynandığı dokuz ve on yaş aralığına tekabül eden 4. sınıf ve 5. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiştir.

Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Değerlendirilmesi – (2016 Kabulü)

(Görseller, metnin yer aldığı sayfada bulunan görsellerdir.)

Kitap künyesi: Kitap, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 25.07.2016 gün ve 7873929 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş ve 16.08.2016 tarihinde 1.744.873 adet basılmıştır.

Yazarlar: Nagihan Tetik - Nevin Zorlu - Hilal Türker - Zeynep Polat

Editörler: Doç. Dr. Ozay Karadağ - Doç. Dr. Nermin Yazıcı

Görsel Tasarım: Batuhan Özer - Ayşe Şenay Özdamar – Tunç Karadağ

Ders kitabında sekiz ünite bulunmakta olup, dördüncü ünite “Milli Kültürümüz” ünitesi ve yedinci ünite “Sağlık, Spor ve Oyun” ünitesi kültürel unsurların doğrudan verilebileceği üniteler olarak görülmektedir. Dördüncü ünite “komşuluk, kilim, Nasrettin Hoca ve atasözlerini” ihtiva eden metinler kullanılmıştır. Yedinci ünite ise kitap yazarı oyun denince sadece bilgisayar oyunlarını anlamaktadır ve ünitenin ilk metin olarak “oyun tasarlama” başlığıyla bilgisayar oyunlarının nasıl tasarlandığını anlatan bir metin tercih etmiştir. Diğer üç metin de yine bilgisayar oyunları çerçevesinde şekillendirilmiştir. Sadece ünitenin kapağında halat çeken dört çocuk resmi yer almıştır. Bu üniteler de dahil olmak üzere kitabın hiçbir metninde geleneksel oyunlara dair, oyun adı, oyun terimi, oynayan çocuk resmi veya fotoğrafı yer almamaktadır.

4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Değerlendirilmesi (2013 Kabulü)

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 4 15.10.2012 tarih ve 191 sayılı kararı ile 2013 - 2014 öğretim yılından başlayarak 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Sf. 9 : Bebek (Adalet Ağaoğlu)

Türk edebiyatının önemli yazarlarından Adalet Ağaoğlu'nun anı türünde kalem aldığı yazı oyuncak bir bebek etrafında şekillenmektedir. Daha çok geleneklerin ve bir kız çocuğunun oyuncak bebeğine duyduğu sevgiyi anlatan başarılı çalışma içerik olarak ve seviye olarak son derece yerindedir.

Sf. 14: Rüzgarı Yakala (Aslı Zülal)

Uçurma hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmiş ve uçurtmanın nasıl yapılacağı anlatılmıştır. Uçurtma uçurmayı özendirici bir üslupla yazılmış başarılı bir metindir.

Sf. 16: Oyun ve Arkadaşlık (Serbest Okuma)

Bu parçada yazar oyun ve arkadaşlık kavramlarını, paylaşma ve birlik çerçevesinde ele almıştır. Metinde modern oyun gereçlerinden olan “kaykay” ile ilgili şöyle bir cümle kurulmuştur: “Ertesi gün, kolunun altına kaykayını sıkıştırıran Çetin, anneannesinin sözlerini düşünerek asansöre bindi.”

Sf. 44: Hayal Çocuk Niyazi Birinci (Serbest Okuma)

Engeli nedeniyle bahçeye inemeyen ve sadece uzaktan oyun oynayan çocukları izlemek zorunda kalan bir kız çocuğunun bakışı ile ele alınan yazının görselinde “bahçede top oynayan üç çocuk” resmedilmiştir. Oyunun ne olduğu anlaşılmamaktadır. Bir kız çocuğunun elinde top bulunmaktadır.

Sf. 70 : Bayram Anıları / Zeynep Cemali (Serbest Okuma Parçası)

Bayram gelenekleri anlatılırken geçmiş zaman oyunlarına atıfta bulunulmuştur. Bu çerçevede “Mantar”dan söz edilir. “ Bayram yerine o götürürdü beni. Önce mantar alıp patlattık. Çukurbostan, mantar sesinden geçilmezdi.”

Sf. 74 : Sevgi Güneşi Mevlana (Serbest Okuma Parçası)

Yine diğer bir metinde yazar bir fırsatı değerlendirmeyerek genel olarak sadece “oyun” adını kullanmıştır. “Bu sırada oyun oynamakta olan bir çocuk uzaktan Mevlana’ya oyununu bitirene kadar beklemesini söyledi. Mevlana, çocuğu oyunu bitinceye kadar bekledi. Çocuk, oyunu bitince koşu koşu Mevlana’nın yanına geldi.”

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Değerlendirilmesi (2023 Kabul)

(Görseller, metnin yer aldığı sayfada bulunan görsellerdir.)

Kitap künyesi: Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 09.05.2022 tarih ve 36 sayılı (Kodu: 363,) Kurul Kararı ile 2023 - 2024 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Yazarlar: Beşir SEVİM - KOZA YAYINLARI

Kitap Bakanlığın belirlediği kurallara göre 8 temadan oluşmaktadır:

1. TEMA – BİREY VE TOPLUM

Birinci sayfada (ünite hazırlık sayfası) yazı çalışması yapılması amacıyla 3 görsel verilerek bu görsellerin hissettirdiği duygu ve düşüncelerin yazılması istenmiştir. Görselin birinde tekerli sandalyede bir erkek çocuğu oturmakta ve onun yanında ayakta bir kız çocuğu bulunmaktadır. Kız çocuğunun elinde bir top vardır. Soru cümlesi şu şekildedir: Arkadaşlarınızla birlikte oynadığınız oyunları düşününüz. Oyun oynarken neler hissediyorsunuz? Sizce dünyadaki diğer çocuklar da sizinle aynı oyunları oynuyor, sizinle aynı duyguları paylaşıyor olabilirler mi? Nedenleriyle birlikte söyleyiniz.

23. sayfada, 8. etkinliğin b maddesinde, göçmen temasına ağırlık verilmiş, göçmenlere dair trajedik bir metin verilmiştir. Çadırlardan oluşan bir sokağın içinde “Yağ Satırım” oyunu oynayan mülteci çocuklar görülmektedir. Metin şu şekildedir: “Dünyanın birçok yerinde insanlar savaşlarla boğuşuyor. Bazılarının adlarını bile duymadığımız ülkelerde insanlar, yaşamlarını sürdürme mücadelesi veriyor. Savaşlar devam ederken göçler başlıyor bir yandan. Umuda giden yolculukta sayısız kadın, çocuk, genç, yaşlı... Bırakın ceplerindeki, midelerinde kuru ekmek hasretiyle yorgun ama sabırla yürüyor. Umut yolunun sonundaki ülkelere bir tanesi de Türkiye..” Bu etkinlikte oyuna dair bir bilgi veya beceri talebi bulunmamaktadır.

24. sayfada hazırlık bölümünde sayfayı kaplayan bir görsel verilmiştir: Kaydırdan kayan bir erkek çocuğu, ona yardım eden genç ve sağlıklı bir baba ve arkada yanında, kucağında küçük bir çocuk ile mutlu anne.

25. sayfada, evin salonunda, rahat kıyafetlerle, aile birlikte oyun oynamaktadır: Erkek ve kadın genç bir anne babadır. İslami değerler öne çıkarılmıştır, kadın türbanlı ve erkek ise çember sakallıdır. Oynanan oyun “yap-boz”dur.

TEMA-2’de çocuk oyununa dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

TEMA-3’te, 78. sayfada hazırlık bölümünde, yukarıda verilen görselden başka bir atıf yoktur:

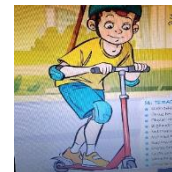
- İp atlayan bir kız ve sabırsızlıkla sırasını bekleyen arkadaşı.
- Topunu vermek istemeyen bir çocuk ve buna üzülen diğer çocuk.

TEMA- 3: Milli Kültürümüz - TEMA’da oyuna dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

TEMA – 4: Doğa ve Evren - TEMA’da oyuna dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

TEMA – 5: Sağlık ve Spor

Ünite giriş sayfasında yer alan görselde kaskı ve dizliği ile “kaykay” yapan mutlu bir çocuk bulunmaktadır.

180 sayfada yer alan altıncı etkinlikte, Melisa adındaki öğrencinin günlük işleri bir grafik ile resmedilmiştir. Okul, uyku, yemek, dinlenme gibi etkinliklere ait zamanları gösteren grafikte, oyun için iki saat süre ayrılmıştır.

TEMA- 6: Bilim ve Teknoloji

191. sayfada, ünite giriş sayfasında robot yapan ve onunla oynayan bir çocuk bulunmaktadır.

TEMA-7: Sanat - Oyuna dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

Ders kitabında sekiz ünite bulunmakta olup, dördüncü ünite “Milli Kültürümüz” ünitesi ve altıncı ünite “Sağlık ve Spor” ünitesi kültürel unsurların doğrudan verilebileceği üniteler olarak görülmektedir. Göçmen içerikli bir görselde yer alan yağ satarım oyunu dışında geleneksel oyunlara dair hiçbir, oyun adı, oyun terimi, oynayan çocuk resmi veya fotoğrafı yer almamaktadır.

4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Değerlendirilmesi (Kabul tarihi 2019)

Yazar: Abdullah Ataşçi (Koza Yayınları)

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 tarih ve 8 sayılı (Kodu: 9656, ekli listenin 133’üncü sırasında) Kurul Kararı ile 2019 - 2020 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

TEMA -1: Çocuk Dünyası

23. sayfada 2. etkinlikte var olan dört küçük görselden birinde “Yağ Satarım” oyunu oynayan çocuklar bulunmaktadır.

28 sayfada onuncu etkinlikte üç görsel var. Görsele ilişkin verilen komutta, akış sırasına göre görsellerin ilişkilendirilmesi isteniyor. Görsellerin tamamı da “Yedi Kiremit” oyununu anlatıyor. Öğrenciden görsellere bakarak bir metin oluşturması isteniyor.

29-32. üniteye hazırlık sayfalarında “Rafadan Tayfa ile sokak oyunları” başlı altında dört sayfalık bir çizgi roman sunuluyor. Bu çizgi romanda “İsim Şehir” oyunu detaylı bir şekilde anlatılmış. Sayfanın sonunda da bir karakter oyununun oynamasını tavsiye ediyor.

35. sayfada, kıyafet, masa ve sınıf düzeni olarak mükemmel derecesinde bir sınıf ortamında “İsim Şehir” oyunu oynayan çocuklar görülmektedir. 6. etkinlik ise tamamen oyun oynamaya dönük hazırlanmış.

2- TEMA: Milli Mücadele ve Atatürk

Üniteye dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

3- TEMA: Erdemler

96. sayfada, dinleme etkinliğinin görsellerinden birinde hayal kuran bir erkek çocuk bulunmaktadır. Çocuğun hayal balonu içinde “top, çakı, oyuncak at, şeker”e yer verilmiştir.

4- TEMA: Milli Kültürümüz

110. sayfada yine kelime oyunu oynayan çocuklar görülmektedir.

119. sayfada, 5. sınıf ders kitabında da kullanılan görselin metni değiştirilerek yer verilmiştir. Görselde “çadır kentte ortasında “Yağ Satarım” oyununu oynayan göçmen çocuklar” bulunmaktadır. Yan tarafta ise onlara neden merhamet göstermemiz gerektiğini anlatan bir metin vardır. Komut cümlesinde ise öğrencilerden “Suriyeli çocuklar için

ne yapabileceğimizin hayal edilmesi” istenmektedir.

5- TEMA: Doğa ve Evren - Oyuna dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

6- TEMA: Sanat - Oyuna dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

7- TEMA: Birey ve Tolum - Oyuna dair bir görsel veya bilgi bulunmamaktadır.

8- TEMA: Bilim ve Teknoloji

255 sayfada, gözleri kan çanağına dönmüş, yorgun ve uykusuz bir erkek çocuğu görseli yer almaktadır. Bilgisayar masasında kurabiye ve portakal suyu bulunmaktadır.

Bulgular ve Tartışma

Küreselleşmenin ve medyanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkisi arttıkça, kültürel değerler erimekte, yok olmaktadır. Kültürel değerlerin aktarılması, diğer derslerin yanında özellikle Türkçe derslerinde kullanılan metinler aracılığıyla olasıdır. Metinler, bir yandan kültürel değerleri koruyup, gelecek nesillere aktaran bir işlev üstlenirken, diğer yandan aynı değerleri okuyucusuna kazandıran bir sorumluluk yüklenmiştir. Geleneksel çocuk oyunları son yıllarda gittikçe eriyen, unutulmaya başlayan kültürel değerlerden biridir. Modern hayat bu oyunları kırsala ait olarak kabul etmiş ve bünyesine katmamıştır. Çocuğun gelişimine yaptığı olumlu katkıların yanında yüzlerce yıllık tarihi olan oyunlar, ilköğretim yaşındaki çocuklar tarafından bilinmemektedir. Yazarlar ders kitaplarında Bakanlığın belirlemiş olduğu ölçütlere göre, bu kültürel değerlere yer vermek, kültürü aktarma işlevini yerine getirmek zorundadır. Bu bağlamda çocuk oyunları önemli bir kültür unsuru olarak, her sınıf düzeyinde Türkçe kitaplarında yer almalıdır.

Bu araştırma üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde çocuk oyunlarına ne oranda yer verildiğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Elde edilen veriler sayısallaştırılarak sunulmuştur. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, nitel olarak doküman analiziyle ve birebir aktarmalarla incelenmiştir. Bulgular, metin yazarlarının “geleneksel oyun” konusunda planlı bir yaklaşım izlememiş olduklarını göstermektedir. Özellikle ders kitaplarının görsellerinde görülen yetersizlikler ve yapılan çizim hataları şaşırtıcı boyuttadır.

1. Dördüncü ve beşinci sınıf metinler incelendiğinde, Türkçe dersi ders kitaplarında genel olarak kültürel unsurların, özellikle geleneksel oyunları belli bir plan dahilinde vermek gibi bir kaygının olmadığı,
2. Tekerleme veya sayışmaların hiç anılmadığı; hiç olmazsa şiir temalı üniteler bünyesinde tekerlemelere yer verilebilecekken bunun düşünülmediği,
3. Çocuğun hayal ve duygu gücünü arttıran masalın bütün sınıflarda bir veya iki defa kullanıldığı ama bu masalların da türlere göre dağılımında sayıca az olduğu ve Türk masalları olmadığı görülmüştür.

4. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında sekiz ünite bulunmaktadır:

- Dördüncü ünite “Milli Kültürümüz” ünitesi; yedinci ünite “Sağlık, Spor ve Oyun” ünitesi kültürel unsurların doğrudan verilebileceği üniteler olarak görülmektedir. Lakin kitap yazarları oyun sözünü, umumi olarak ele almışlar ve altın fırsatı layıkıyla işlememişlerdir.

- Dördüncü ünite de milli kültür kapsamında, doğru bir seçimle “Nasrettin Hoca, komşuluk, kilim ve atasözlerini” ihtiva eden metinler kullanılmıştır.

- Yedinci ünite de ise kitap yazarı oyun denince sadece bilgisayar oyunlarını anlamakta ve ünitenin ilk metin olarak “oyun tasarlama” başlığıyla bilgisayar oyunlarının nasıl tasarlandığını anlatan bir metin tercih etmiştir. Bu bilgi çocuklar için ilginç olabilir ve verilmesinde bir sorun bulunmamaktadır. Ancak “Oyun ve Sağlığımız” ünitesinde çocukların sağlam bir psikoloji ve bedene sahip olmasında çok büyük önem taşıyan geleneksel oyunlara dört metinde de yer vermeyerek sürekli bilgisayar oyunlarından, onun çocuğa verdiği heyecan ve mutluluktan söz edilmesi kabul edilebilir bir tercih değildir. Geleneğin tersine takınılan bir tavır olmuştur.

• Bu ünite de yer alan diğer üç metin de yine bilgisayar oyunları çerçevesinde şekillendirilmiştir.

• Sadece ünitenin kapağında halat çeken 4 çocuk resmi yer almıştır.

• 4. ve 7. üniteler de dahil olmak üzere kitabın hiçbir metninde geleneksel oyunlara dair, “oyun adı, oyun terimi, oynayan çocuk resmi veya fotoğrafı” yer almamaktadır.

5. Dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının, bir oyun anlatımı ve iki oyuncak tanıtımı ile geleneksel oyun açısından en “şanslı kitap” olduğu görülmektedir.

- Türk edebiyatının önemli yazarlarından Adalet Ağaoğlu’nun anı türünde kalem aldığı yazı, oyuncak bir bebek etrafında şekillenmektedir.
- Uçurtma hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmiş ve uçurtmanın nasıl yapılacağı anlatılmıştır. Uçurtma uçurmayı özendirici bir üslupla yazılmış başarılı bir yazıdır.
- Oyun ve Arkadaşlık adlı parçada yazar topaç, misket gibi geleneksel bir oyuncak yerine “kaykay”ı tercih etmektedir. “Ertesi gün, kolunun altına kaykayını sıkıştıran Çetin, anneannesinin sözlerini düşünerek asansöre bindi.” Bu cümle sosyal ve ekonomik anlamda özendirici bir duygu ifade etmektedir.
- “Hayal Çocuk” adlı metnin görselinde top oynayan bir çocuk resmi kullanılmıştır. Resimde çocukların ne oynadığı belli olmamaktadır.
- Bayram Anıları adlı metinde “mantar” ile ilgili bir cümle kullanılmıştır. Bu metinde de geleneksel oyunların, bugünün değil geçmiş zamanların bir eğlencesi olduğu hissi uyandırılmaktadır.
- Mevlana ile ilgili metinde çocuk adı anılmayan bir oyun oynamaktadır. Yazar burada da bir oyun veya oyuncuğa atıfta bulunma fırsatını kullanmamıştır. “Bu sırada oyun oynamakta olan bir çocuk uzaktan Mevlana’ya oyununu bitirene kadar beklemesini söyledi. Mevlana, çocuğu oyunu bitinceye kadar bekledi. Çocuk, oyunu bitince koşa koşa Mevlana’nın yanına geldi.”
- 2016 yılında kabul edilen ve beş yıl süreyle izin verilen 5. Sınıf Türkçe kitabında geleneksel oyunlara dair sadece bir görsel (halat çeken çocuklar) ve sadece bir ünite de bilgisayar oyununun coşkusunu anlatıldığı bir metin bulunmaktaydı.
- 2022’de ise, görseller, bağlam çeşitli olmakla birlikte, “yağ satarım, ip atlayan çocuk, kaydıraktan kayma, kaykay ve robot yapan çocuk” ile zenginleştirilmiş, ayrıca birinci ünite de öğrencilere oyun ile ilgili çeşitli sorular sorularak düşünceleri sağlanmaya çalışılmıştır.
- Dördüncü sınıf kitabında ise, 2012 de kabul edilen kitapta bir oyuncak (bebek) gösterilmekte; bir oyuncaktan da (mantar) bahsedilmektedir. Ayrıca kaykay yapan bir çocuk görseli bulunmaktadır. Bu kitabın en başarılı çalışması uçurtmanın nasıl yapılacağını detaylı olarak anlatılmasıdır.
- 2019’da ise, genel olarak oyun kavramına; iki kere yağ satarım görseli (bağlamdan uzak); iki kere isim şehir oyunu; çizgi roman şeklinde isim şehir oyunun nasıl oynanacağını anlatılması; üç görsel ile yedi kiremit oyunun anlatılması gibi daha fazla yer verildiğini görmekteyiz.. Son olarak da PC oyunun bedensel yıpranmaya yol açtığını / açabileceğini gösteren; alışkanlık ötesine geçip bir bağlılığa dönüşebildiğini yansıtan görsel bulunmaktadır.

Sonuç / Öneriler

Yapılan çalışma sonucunda MEB tarafından okullarda okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin, çocuk oyunlarının aktarımında ne ölçüde fonksiyonel olduğu ve yıllar içinde yazılan yeni Türkçe kitaplarında ne derecede yer bulabildiği belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Metin seçimlerinde veya yazımlarında çocuk oyunlarına kural, terim veya ad bazında atıfta bulunma olanağı varken, bu fırsatların kullanılmadığı ilk dikkat çeken önemli bir

sonuçtur.

2. Türkçe dersi ders kitapları hazırlanmadan önce çocukların zihin, dil ve sosyal gelişimlerine uygun hangi kültürel unsurun, daha dar alanda çocuk oyunların nasıl verileceği belirlenmeli, daha sonra bir plan çerçevesinde birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar ders kitaplarına yerleştirilmelidir.

3. Oyun çocuğun en ciddi işidir ve çocuk dünyayı oyunla öğrenir. Bu nedenle onları oyunlarla tanıştırma, bir ders kitabının asli görevlerinden olmalıdır. Zira bu ders kitabının hedef kitlesi oyun oynayan çocuklardır.

4. İlköğretim birinci kademe Türkçe dersi ders kitaplarında özellikle geleneksel oyunlara özel önem verilmelidir. Çocuk 12 yaşından itibaren geleneksel oyunlardan uzaklaşmaktadır.

5. Elbette günümüz çocuğunu bilgisayar oyunlarından tamamen uzaklaştırmak imkansızdır zaten de gerekli değildir. Ancak bedenini kullanarak ve arkadaşlarıyla paylaşım yaparak geleneksel oyunların oynaması çocuğun sağlıklı gelişimi için önemli bir ihtiyaçtır.

6. Ders kitaplarında nerdeyse oyun denilince ressamın aklına sadece “top peşinde koşan çocuklar” gelmektedir. Oyun kavramı iyice daralmış, içi boşalmış durumdadır.

7. MEB tarafından hazırlanan programlara kazanımlar bölümünde kültürel unsurlar genel hatlarıyla belirtilmekte ayrıntı yazara bırakılmaktadır. Bu konuda kazanımlar kısmına geleneksel oyunlara dair bir takım net hedefler konması, yazarların bu konuya olan duyarlılıklarını artıracaktır.

8. Tekerleme ve sayışmaların kitaplarda yer alması, çocukların güzel konuşma konusunda yetenek geliştirici çalışma yapmalarına fırsat vermesi yanında, oyun oynarken lazım olan becerileri de elde etmelerine imkan verecektir.

9. Geçmiş dönem ders kitabında sadece bir metinde uçurtma yapımı ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu başarılı metne benzeyen metinlerle çocukların el becerilerini geliştirecek ve onlara ayrı bir haz verecek olan oyuncak yapımına ilişkin metinler de kitaplarda yer almalıdır.

10. Geleneksel oyun modern hayat tarafından dışlanmışdır. Bu kültürün daha çok kırsala ait olduğu ve orada kalması gerektiği genel kabul gören bir durumdur. Örneğin bir metinde geçen arkadaşları ile tanışmak için kaykay oynadığını paylaşan çocuğun asansöre binmesi gibi. Topaç çevirmek de bu metinde kolaylıkla kullanılacak bir oyuncak iken yazar modern bir gereci tercih etmiştir.

11. Beşinci sınıf kitabında, bir olan görsel sayısı altıya çıkmış; önceki kitapta abartılı övülen PC oyunları yerine genel olarak çocuğu, oyun kavramı üzerine düşünmeye sevk eden sorulara yer verilmiştir. Görseller, geleneksel oyunları içermemekle birlikte oyun temalı olması, çocuğun dünyasına yaklaşmak adına memnuniyet vericidir.

12. Beşer yıllık ara ile kabul edilen iki kitap karşılaştırıldığında oyun adına olumlu gelişmeler bulunmakla beraber çok yetersizdir. Görsel sayısının birden beşe çıkması doğrudur ama yüzün üzerinde görsel içinde çok az yer tutmaktadır.

Türkçe ders kitaplarının kültürel aktarım fonksiyonları dikkate alındığında, geleneksel oyun açısından çok yetersiz olduğu net bir şekilde görülmektedir. Türkçe öğretim programlarında temalardan hareketle aktarılacak kültürel değerler belirlenirken çocuk dünyasında en önemli iş olan “oyun”, planlı olarak ele alınmalı ve kitaplar oyun bazlı öğretici metinlerle zenginleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan. “Anadili”. Türk Dili, S. 285. Haziran 1975. s. 423-433.

Cemiloğlu, Mustafa (2004). *Türkçe Öğretimi*. İstanbul, Aktüel Yayınevi.

Demircan, Candemir. Mektepli Gazetesi’nde Yer Alan Metinlerin İçeriğinin Çocukların Bilişsel ve Ahlaki Gelişmelerine Katkısı (1-148. Sayılar), (Yüksek Lisans Tezi, 2006), Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- MEB. İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. Devlet Kitapları Müd. Ankara, 2005.
- Oğuzkan, A. Ferhan (2000). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara, Anı Yayıncılık
- Özbay, M. (2002). Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi. *Türk Dili*, (602), 112-120.
- Sever, Sedat (2006). Türkçe Öğretiminin Sorunlar. *Varlık Dergisi*, İstanbul, 1189.
- Sever, Sedat (2005). 2004 Öğretim Programında Türkçe Öğretimi Anlayışı. *Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu 14-16 Kasım 2005*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları 177-192.
- Sever, Sedat (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara, Kok Yayıncılık.

